

ПРОБЛЕМИ І ДОСЯГНЕННЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЇ І ДОКУМЕНТАЦІЇ

В.М. Земцева

Постановка проблеми. Останнім часом досить інтенсивно провадиться робота зі створення стандартів на продукти і процеси у сфері інформаційної і бібліотечної діяльності. Найбільш помітні результати цієї роботи в Міжнародній організації зі стандартизації (ISO) і Федеральному агентстві з технічного регулювання і метрології Російської Федерації (РФ).

Постійне зростання обсягів інформації і необхідність отримання оперативного доступу до неї потребує докорінної зміни форм і методів опрацювання інформації і надання її користувачам. І хоча традиційні методи опрацювання інформації ще зберігаються, упровадження нових технологій, поширення електронних носіїв даних і мережевих засобів передачі інформації змінює не тільки технологію оброблення інформації, а й технологію надання її користувачам.

Введення нових інформаційних продуктів і технологій спричинило появу великої кількості нових термінів, проте термінологія, яка відображає класичну інформаційну діяльність, продовжує функціонувати. Крім того, в Україні бібліотеки і центри інформації ще й досі користуються російськомовною термінологією, використовуючи ГОСТи, створені в радянський період. Наприклад, у сфері бібліотечної діяльності до 1 липня 2014 р. чинним був ГОСТ 7.26-80 «Система стандартів по інформації, бібліотечному и издательскому делу (СИБИД). Библиотечное дело. Основные термины и определения». І це

не єдиний приклад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародним технічним комітетом ISO/TC 46 «*Information and documentation*» [1] і російським технічним комітетом (ТК) 191 «*Научно-техническая информация, библиотечное и издательское дело*» [2] розроблені або знаходяться на обговоренні і готуються до затвердження проекти стандартів, що унормовують вимоги до інформаційних процесів, які виникають з логіки впровадження нових технологій, поширення електронних носіїв даних і мережевих засобів передачі інформації.

Термінологію, необхідну у сфері інформації і документації, має визначати єдиний міжнародний стандарт ISO 5127 «*Information and documentation – Foundation and Vocabulary*» (Інформація і документація. Словник термінів), проект нової редакції якого переведено в статус офіційного проекту для голосування. Цей стандарт включає в себе таку кількість термінів:

- базові – 133;
- документи, носії і їхні частини – 187;
- документаційні (інформаційні) органи і їхні фонди – 70;
- документаційні процеси (аналітико-синтетична обробка) – 335;
- використання інформації і документації – 84;
- зберігання документів – 187;
- правові питання інформації і документації – 112.

У новій редакції стандарту виключено

120 термінів, пов'язаних головним чином із застарілими технологіями; додані 190 нових понять, приклади в трьох статтях; змінено три визначення. Зокрема, термін «documentation» слід розуміти як «документація», а не як «документаційна діяльність» тощо.

Діючий наразі в Україні ДСТУ ISO 5127:2007, розроблений Українським інститутом науково-технічної і економічної інформації (УкрІНТЕІ), також потребує перегляду. Інтеграція в ЄС передбачає, щоб терміни національної термінології відповідали тим самим поняттям, якими позначені міжнародні терміни, тобто національна термінологія має бути гармонізована з міжнародною [3].

Проблеми класифікації інформаційних ресурсів виникають під час встановлення вимог до їхнього подання. Це, зокрема, стосується національного стандарту РФ ГОСТ Р 7.0.83-2013 «СИБИД. *Электронные издания. Основные виды и выходные сведения*», який набув чинності 1 березня 2014 р. і офіційно замінив на території Росії міждержавний стандарт ГОСТ 7.83-2001. Цей стандарт уточнює склад і розташування вихідних відомостей на електронних виданнях залежно від виду документа, типу і кількості фізичних носіїв і їхнього оформлення. Але значне місце в ньому займає опис деяких видів електронних видань, які співвідносяться з термінологічним стандартом ГОСТ 7.60. «СИБИД. *Издания. Основные виды. Термины и определения*», проект нової версії якого наразі розроблюється в ТК 191 [4].

З цим же стандартом співвідноситься і зміст ГОСТ Р 7.0.17-2014 «СИБИД. *Система обязательного экземпляра документов. Производители, получатели, основные виды документов*», який набуває чинності 01.07.2014 р. Значна частина тексту містить у собі основні класи документів, що входять у систему обов'язкового екземпляра, і повторює по суті визначення з ГОСТ 7.60 [4].

Слід додати, що з 1 березня 2014 р. набув чинності в РФ ГОСТ Р 7.0.8-2013 «СИБИД.

Делопроизводство и архивное дело. Термины и определения», де надано визначення 240 термінів у сфері діловодства, документного забезпечення управління й архівної справи. У 2014 р. набувають чинності в Росії розроблені в ТК 191 ГОСТ Р 7.0.15-2013 «СИБИД. *Коды для представления наименований письменностей*» і ГОСТ Р 7.0.16-2014 «СИБИД. *Книжные издания. Издательско-полиграфическое оформление текстового блока*». ТК 191 розроблено і підтримується понад 100 національних і міждержавних стандартів, ведеться робота більш ніж по 160 міжнародним стандартам ISO, які стосуються тематики ISO/ TC 46 [5].

Із запровадженням інформаційних технологій у діяльності бібліотек і центрів інформації відбулися зміни в системі статистичних показників: виокремилася значна кількість нових показників, пов'язаних з організацією і використанням електронних інформаційних ресурсів і створенням нових форм бібліотечного обслуговування. Упровадження автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем в окремих бібліотеках позначилося на технології обліку даних, методиці проведення постійного статистичного спостереження.

Питання статистичного вивчення діяльності бібліотек і центрів інформації висвітлюються в ISO 2789:2013 «*Information and documentation – International library statistics*» (Інформація і документація. Міжнародна бібліотечна статистика) [1]. Стандарт включає в себе визначення статистичних категорій і правила підрахунку кількісних показників. Особлива увага приділена показникам оцінювання ефективності інформаційно-бібліотечної діяльності. Крім того, в стандарті є додаток, який містить у собі рекомендації щодо узагальнення даних, отриманих на неповних вибірках.

Готується до опублікування ISO 11620 *Information and documentation – Library performance indicators* (Інформація і документація. Показники функціонування бібліотек),

яким визначено більш ніж 50 кількісних показників, що характеризують виконання бібліотечно-інформаційних функцій, а також наведені методи їхнього обчислення і застосування [4].

Прийнятий до опублікування ISO 16439 «Information and documentation – Methods and procedures for assessing the impact of libraries» (Інформація і документація. Методи і процедури оцінювання впливу бібліотек) описує методи оцінки найбільш ефективних бібліотек, не унеможливаючи застосування й інших методів [1]. Розглянуто три джерела даних, які дають змогу оцінити вплив бібліотек на окрему людину, на суспільство і на економічне життя; об'єктивні показники функціонування бібліотеки; аналіз думок фахівців; спостереження за характером взаємодії бібліотеки з середовищем. Окремий розділ присвячено оцінці економічної значущості бібліотек.

Виклад основного матеріалу. В Україні сферою інформаційної і бібліотечної діяльності опікується національний технічний комітет зі стандартизації ТК 144 «Інформація і документація» [3]. Незважаючи на фінансові негаразди в державі, нещодавно наказом Мінекономрозвитку України затверджено ДСТУ 7448:2013 «Інформація і документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни і визначення понять» з набуттям чинності 1 липня 2014 р. Стандарт розроблено в УкрІНТЕІ на заміну російського ГОСТ 7.26-80 «*Библиотечное дело. Основные термины и определения*» [6].

Значна частина термінів нового стандарту відображає стан сучасних інформаційних технологій у бібліотечній діяльності й нових методів і форм обслуговування користувачів на основі використання автоматизованих методів оброблення інформації. Стандарт включає в себе сім класів термінів з такою кількістю:

- основні поняття – 19;
- бібліотека як інформаційна система – 45;
- бібліотека і бібліотечна мережа – 19;

- бібліотечні інформаційні ресурси – 58;
- аналітико-синтетичне опрацювання документів – 9;
- інформаційні технології в бібліотечній діяльності – 16;
- інформаційне обслуговування користувачів бібліотеки – 24.

Крім того, в УкрІНТЕІ розроблено і передано на державну експертизу проект ДСТУ «Інформація і документація. Бібліографічна діяльність. Терміни та визначення понять» на заміну ГОСТ 7.0-84 «*СИБИД. Библиографическая деятельность. Основные термины и определения*».

Цей проект стандарту складається з таких частин: загальні поняття, бібліографування документів, бібліографічний запис, бібліографічний опис, зони опису документів, бібліографічна продукція, бібліографічне обслуговування. Стандарт містить у собі понад 140 термінів, поданих українською, а також німецькою, англійською, французькою і російською мовами. Термінологія цього стандарту стосується практичної бібліографічної діяльності, пов'язаної з бібліографічним описом і бібліографічним записом документів будь-якого виду: художніх творів, інформаційних видань, рекламних продуктів, бібліографічних посібників, звичайних і електронних каталогів, нормативних документів, списку літератури до наукової роботи (реферати, курсові і дипломні роботи, дисертації, монографії, наукові статті, доповіді тощо).

Набули чинності 1 січня 2014 р. національні стандарти, розроблені Державною науковою установою «Книжкова палата України імені Івана Федорова», а саме:

- ДСТУ 3582:2013 «Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень в українській мові. Загальні вимоги та правила»;
- ДСТУ 3814:2013 «Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація книг»;
- ДСТУ 7342:2013 «Інформація та докумен-

тація. Видавнича анотація. Правила складання та подання у виданнях»;

• ДСТУ 7343:2013 «Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація нотних видань».

Слід зазначити, що не залишається поза увагою і традиційна видавнича технологія, яка, незважаючи на прогрес електронного документообігу, ще довго буде затребувана, хоч вона в деяких питаннях і не має нормативної бази через виведення з системи національної стандартизації галузевих стандартів.

Крім того, Книжкова палата постійно опікується поповненням й удосконаленням вітчизняної видавничої нормативної бази, сприяє успішній професійній діяльності авторів і фахівців видавничої і бібліотечної справи. Цією науковою установою розроблено проекти ДСТУ «Інформація і документація. Знак охорони авторського права. Правила подання у виданнях» і ДСТУ «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», які готуються до затвердження.

Висновки

Отже, діяльність, що стосується стандартизації на міжнародному, міждержавному і національному рівнях здійснюється досить широким фронтом і охоплює проблеми,

вирішення яких сприятиме інноваційному розвитку сфери інформаційного і бібліотечного обслуговування. Зацікавлені фахівці інформаційних і документаційних центрів, бібліотек, видавництв, архівів України можуть долучитися до роботи зі створення національних стандартів на продукти і процеси у сфері інформаційної і бібліотечної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Каталог стандартів ISO/TC 46 Інформація и документація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iso.org/iso/ru/home/store/catalogue_tc/catalogue_tc_browse.htm?commid=48750&published=on&includesc=true
2. ТК 191 Научно-техническая информация, библиотечное и издательское дело [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tk.gost.ru/wps/portal/tk191>
3. Карпенко С., Земцева В., Шрамко Л. «Стандартизація в сфері інформації: проблеми та шляхи розвитку». III Міжнародний форум «Проблеми розвитку інформаційного суспільства», 20–23 листоп. 2012 р., м. Київ. Частина 1 / Асоціація «Інформаціо-Консорціум», УкрІНТЕІ. – К.: УкрІНТЕІ, 2012. – С. 65–75.
4. Белоозеров В.Н., Антошкова О.А. Разработка новых стандартов в области информационно-библиотечного дела [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.benran.ru/SEM/Sb_13/sbornik/87.pdf
5. Антошкова О.А., Белоозеров В.Н., Дмитриева Е.Ю. Стандарты, используемые в информационной деятельности [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lamb.viniti.ru/sid2/sid2free?sid2=J11437976>
6. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять: ДСТУ 7448:2013. – [Чинний від 2014-07-01] – Вид. офіц. – К.: Мінекономрозвитку України, 2014. – 28 с.

УДК 330.342:378.1

ВИЗНАЧЕННЯ ІНДИКАТОРА, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЄ ГЛОБАЛЬНІ ПРОЦЕСИ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ

М.Р. Терованесов, канд. техн. наук

Постановка проблеми в загальному вигляді. Глобальні перетворення, що від-

буваються у світовій економіці, відповідним чином переломлюються в системі вищої